

انجمن سازندگان تجهیزات صنعتی ایران

نگاهی به تحولات اقتصاد و تجارت عراق

با تاکید بر صادرات تجهیزات صنعتی

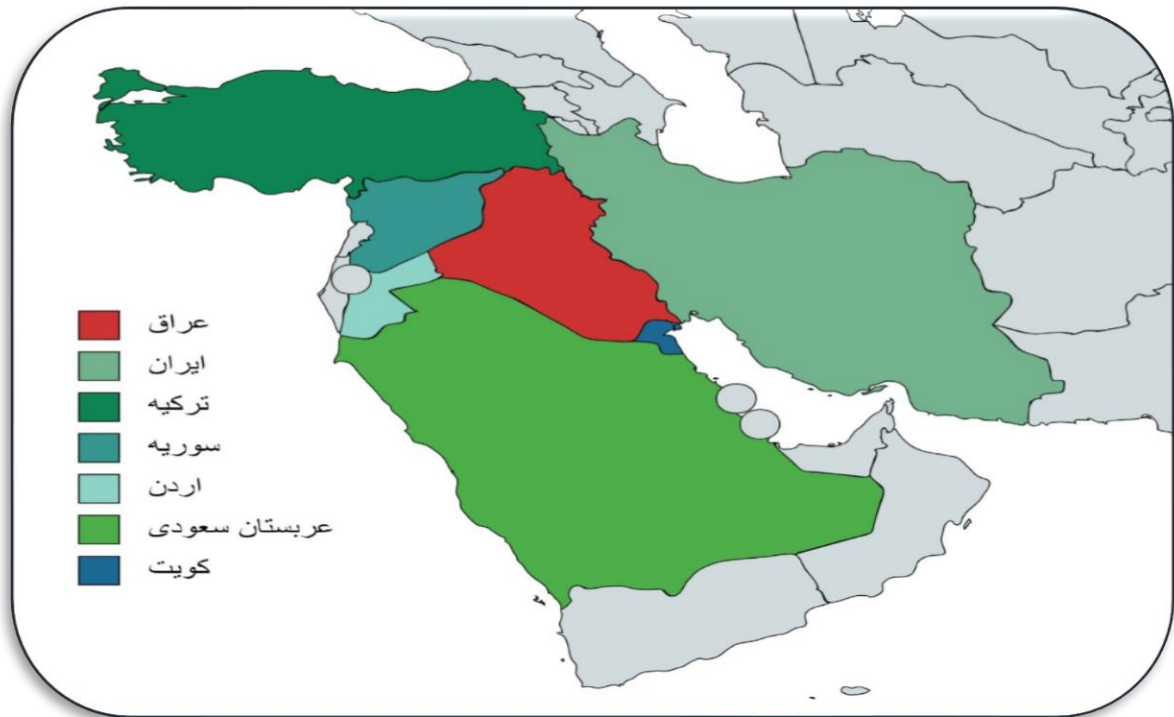
دی ۱۴۰۲

مریم خزاعی

مقدمه

دومین مقصد عمده صادرات بدون نفت خام ایران، کشور عراق است و از این منظر توجه به تحولات اقتصادی و برنامه‌های این کشور در راستای توسعه بخش نفتی و غیرنفتی آن مهم است. در این گزارش تلاش شده است تا با استفاده از داده‌ها و گزارش‌های نهادهای مراجع بین‌المللی معتبر، ضمن اشاره به تحولات منطقه خاورمیانه، اقتصاد عراق از منظر روند پیشین متغیرهای اقتصاد کلان و تجارت کالایی و چشم‌انداز سال ۲۰۲۴ آن مورد بررسی و واکاوی قرار گیرد.

بررسی توان صنعتی و صنایع مهم عراق و روند تبدلات تجاری آن با ایران از دیگر حوزه‌های بررسی شده در این گزارش است. بخشی از واردات کالایی عراق مرتبط با ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی است که به روند واردات این گروه کالایی با بررسی مبادی عمده واردات آنها به عراق نیز پرداخته شده است.

مشخصات اقتصاد عراق

- جمعیت : ۴۵ میلیون نفر
- مساحت: ۴۳۸ کیلومتر مربع
- همسایگان: ایران، ترکیه، سوریه، اردن، کویت و عربستان سعودی
- واحد پول ملی: دینار عراقی
- طبقه درآمدی: جزو گروه اقتصادهای با درآمد متوسط- بالا (از سال ۲۰۱۵ به بعد)
- تولید ناخالص داخلی (۲۰۲۲): ۲۶۱ میلیارد دلار
- سرانه درآمد ناخالص ملی (۲۰۲۲): ۵۲۷۰ دلار
- نرخ بیکاری (۲۰۲۲): ۱۵.۵ درصد
- نرخ تورم (۲۰۲۳): ۵ درصد
- نرخ بهره سیاستی (ژانویه ۲۰۲۴): ۷.۵ درصد

تحولات منطقه خاورمیانه و شمال افریقا(منا)

درگیری‌های اخیر در منطقه خاورمیانه موجب افزایش نااطمینانی و عدم قطعیت ژئوپلیتیکی و سیاسی در کل منطقه منا شده است. در سال ۲۰۲۳، متوسط رشد اقتصادی منطقه منا به ۱.۹ درصد کاهش یافت که محرک اصلی آن افت تولید نفت در اقتصادهای صادرکننده نفت منطقه بود. بخش نفت اقتصادهای صادرکننده نفت منطقه به دلیل کاهش تولید، به طور قابل توجهی ضعیف شد. برآورد می‌شود که رشد کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۲۳ به دلیل کاهش تولید نفت به شدت کاهش و در مقابل رشد در کشورهایی که از توافق کاهش تولید توسط سازمان کشورهای صادرکننده نفت معاف شده بودند، افزایش یابد.

تشدید تنش‌ها و درگیری‌ها در منطقه خاورمیانه، عدم قطعیت در مورد چشم انداز رشد در منطقه را افزایش داده است. با فرض عدم تشدید درگیری، انتظار می‌رود متوسط رشد منطقه منا در سال‌های ۲۰۲۴ و ۲۰۲۵ به ۳.۵ درصد افزایش یابد. پیش‌بینی می‌شود که رشد در کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به ۳.۶ درصد در سال ۲۰۲۴ و ۳.۸ درصد در سال ۲۰۲۵ بهبود یابد.

تهدیدها و ریسک‌ها: یکی از تهدیدهای بزرگ برای رشد منطقه منا، تشدید درگیری‌ها و سرریز آن به اقتصادهای همسایه به خصوص در قالب افزایش پناهندگان است. همچنین کشورهای منطقه منا در برابر بلایای طبیعی آسیب‌پذیر هستند و تغییرات اقلیمی همچنان باعث افزایش تواتر بروز و شدت رویدادهای نامطلوب جوی می‌شود. در رابطه با اقتصادهای صادرکننده نفت، چنانچه قیمت نفت کاهش یابد یا تقاضا ضعیف‌تر شود، تولید نفت محدود خواهد شد که احتمال طولانی‌تر شدن این اتفاق نیز وجود دارد. اگرچه اقتصاد عراق پس از بروز رکود شدید ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰ به بهبود خود ادامه داد، اما محدودیت‌های رشد در بخش نفت در سال ۲۰۲۳ دوباره ظاهر شد. صندوق بین‌المللی پول^۱ (IMF) در راستای ارائه خدمات به اعضای صندوق در قالب ماده ۴، بازدیدهای دوره‌ای را از کشورها انجام می‌دهد و نتایج ارزیابی و بررسی اقتصادی هیات کارشناسی اعزامی را در سایت این نهاد پولی بین‌المللی منعکس می‌کند. خلاصه گزارش تیم کارشناسان صندوق در رابطه با اقتصاد عراق در دسامبر ۲۰۲۳ منتشر شد که خلاصه آن حاوی نکات مهم زیر است:

- با وجود اثرات کاهش تولید نفت، فعالیت اقتصادی عراق در حال بهبود بوده و تورم نیز کاهش یافته است.
- گسترش مالی زیاد در قانون بودجه سه ساله ۲۰۲۴ الی ۲۰۲۶ تهدیدهایی را برای پایداری مالی و خارجی در میان مدت ایجاد می‌کند.
- احتیاط مالی و اصلاحات ساختاری برای حفظ ثبات اقتصاد کلان، تضمین پایداری و دستیابی به رشد بادوام و فراگیرتر حیاتی هستند.

انتظار می‌رود به علت رشد مالی بزرگ، تولید ناخالص داخلی بخش غیرنفتی عراق به میزان ۵ درصد در سال ۲۰۲۳ رشد کند. با این حال پیش‌بینی می‌شود به علت کاهش تولید نفت ناشی از کاهش عرضه نفت برای خط لوله ترکیه و اوپک پلاس، رشد تولید ناخالص داخلی یا همان رشد اقتصادی در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ کاهش یابد. به دلیل استمرار اعمال

¹ International Monetary Fund

سیاست‌های پولی سخت‌گیرانه بانک مرکزی عراق، کاهش قیمت جهانی مواد غذایی و عادی سازی تامین مالی تجارت در قالب انطباق با چارچوب جدید ضد پولشویی/امبارزه با تأمین مالی تروریسم^۲ (AML/CFT)، نرخ تورم کاهش یافته و پیش‌بینی می‌شود در ماه‌های آینده نیز ثبات نسبی خود را حفظ کند.

بودجه سه ساله ۲۰۲۴ الی ۲۰۲۶ عراق مصوب ژوئن ۲۰۲۳ نشان‌دهنده تغییری در رویکرد بودجه‌بندی عراق بود که برای بهبود مدیریت و برنامه‌ریزی مالی و ادامه پروژه‌های توسعه‌ای مهم این کشور در میان مدت پیش‌بینی شده است. علیرغم شروع دیرهنگام اجرای بودجه، انتظار می‌رود تراز مالی از یک مازاد بزرگ در سال ۲۰۲۲ به کسری در سال ۲۰۲۳ تغییر یابد. پیش‌بینی می‌شود که این کسری تراز مالی در سال ۲۰۲۴ نیز بیشتر شود که منعکس‌کننده تأثیر کلی اقدامات سال اخیر است. گسترش مالی بزرگ، از جمله افزایش قابل توجه استخدام‌های دولتی و مستمری آنها، هزینه‌های دائمی را ایجاد می‌کند که در میان مدت بر بخش مالی عمومی فشار وارد می‌کند.

تضمین پایداری مالی، در چارچوب چشم‌انداز نامطمئن قیمت نفت، مستلزم تشدید تدریجی موضع سیاست مالی و در عین حال حفظ زیرساخت‌های حیاتی و تامین بخشی از نیازهای مرتبط با هزینه‌های تامین اجتماعی است. این امر نیازمند بسیج درآمدهای غیرنفتی اضافی، مهار افزایش دستمزدها در بخش دولتی و اصلاح نظام بازنشستگی است. این اقدامات باید با حرکت به سمت یک شبکه تامین اجتماعی هدفمندتر که از اقشار آسیب پذیر بهتر محافظت می‌کند، حمایت شود.

برنامه‌های دولت برای تقویت مدیریت مالی بخش عمومی از جمله برداشتن گام‌هایی در جهت ایجاد حساب واحد خزانه‌داری مطلوب خواهد بود. بانک مرکزی عراق سیاست‌های پولی خود را از جمله با افزایش نرخ بهره سیاستی و تقویت ذخایر الزامی، به درستی تشدید کرده است، پیشرفت در تقویت چارچوب مدیریت نقدینگی داخلی، تلاش‌های مستمر برای مهار نقدینگی مازاد و توسعه بازار بین بانکی برای تقویت انتقال سیاست پولی، اقدامات مفید انجام شده توسط بانک مرکزی این کشور است. انجام اصلاحات ساختاری برای تحریک تنوع‌بخشی به اقتصاد و ایجاد اشتغال به رهبری بخش خصوصی، عوامل اثرگذار برای نیل به رشد پایدار و فراگیر است. در این میان اولویت‌ها شامل ایجاد میدان فعالیت و بازی برابر برای بخش خصوصی، انجام اصلاحات در بخش بانکی، توسعه تولید برق، کاهش انحرافات در بازار کار و ادامه تلاش‌ها برای تقویت حکمرانی و کاهش فساد است.

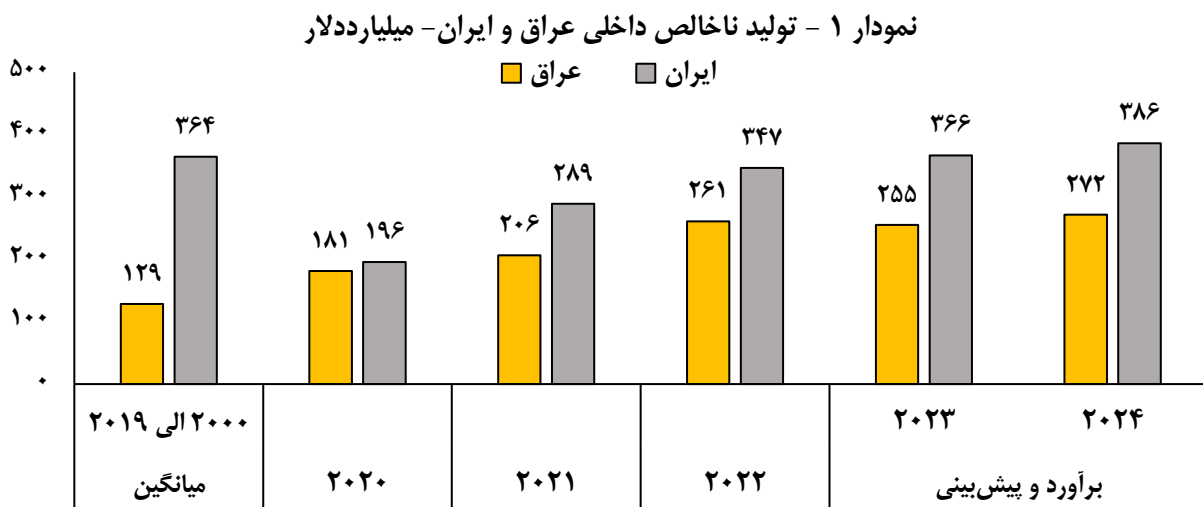
در ادامه به بررسی برخی از متغیرها و شاخص‌های مهم اقتصاد عراق و چشم‌انداز آن پرداخته شده است.

اندازه اقتصاد

معیار سنجش اندازه اقتصادها، تولید ناخالص داخلی است. متوسط تولید ناخالص داخلی سالانه عراق طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ حدود ۱۲۹ میلیارد دلار بود که طی دوره اخیر با افزایش همراه شد و در سال ۲۰۲۲ به ۲۶۱ میلیارد دلار رسید که تقریباً دو برابر رقم مشابه دو دهه اخیر (۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹) است (نمودار ۱). برآورد می‌شود تولید ناخالص داخلی عراق در سال ۲۰۲۳ با افت مواجه شده و به حدود ۲۵۵ میلیارد دلار برسد. مقدار این متغیر برای سال ۲۰۲۴ این کشور نیز حدود ۲۷۲ میلیارد دلار پیش‌بینی شده که ۱۴۳ میلیارد دلار از متوسط سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ بالاتر است. در مقایسه تولید ناخالص داخلی ایران و عراق مشاهده می‌شود که شکاف میان دو اقتصاد به دلیل سرعت بالاتر رشد اقتصاد عراق و در مقابل عدم

^۲ Anti-Money Laundering / Countering the Financing of Terrorism

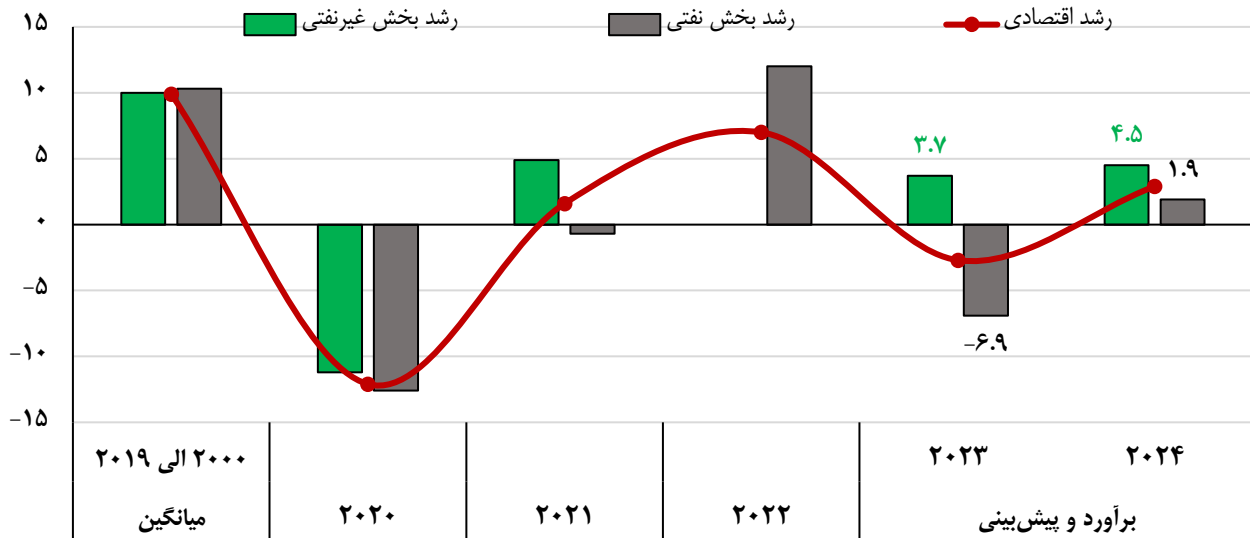
افزایش معنادار اندازه اقتصاد ایران در حال کاهش است از میانگین ۲۴۰ میلیارد دلار طی دو دهه قبل (۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹) به ۱۱۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ است.

رشد اقتصادی

متوسط رشد اقتصادی سالانه عراق طی بازه زمانی ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ نزدیک به ۱۰ درصد بود که محرک اصلی آن افزایش رشد بخش نفتی بوده است (نمودار ۲). در سال ۲۰۲۰ به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹ این اقتصاد نیز مشابه بسیاری از اقتصادهای جهان با رکود شدید مواجه شد و رشد اقتصادی آن به منفی ۱۲ درصد رسید. در سال ۲۰۲۱ رشد اقتصادی عراق مثبت شد و به حدود ۱۶ درصد رسید که برخلاف سابقه تاریخی قبلی، عامل اصلی آن رشد بخش غیرنفتی این کشور بود. در سال ۲۰۲۲ با افزایش قابل توجه قیمت نفت خام، ارزش افزوده بخش نفتی عراق با رشد قابل توجه ۱۲ درصدی مواجه شد که در نتیجه آن، رشد اقتصادی این کشور به ۷ درصد نیز رسید. کاهش قیمت جهانی نفت و توافق کشورهای صادرکننده نفت برای کاهش عرضه، باعث شد تا رشد بخش نفتی اکثر اقتصادهای صادرکننده نفت در سال ۲۰۲۳ کاهش یابد. صندوق بین‌المللی پول رشد منفی ۲.۷ درصدی و بانک جهانی نیز رشد منفی ۲.۹ درصدی را برای اقتصاد عراق در سال ۲۰۲۳ برآورد کرده‌اند که عامل اصلی افت مزبور ناشی از کاهش تولید نفت خام و افت ۶.۹ درصدی ارزش افزوده بخش نفت است. با وجود کاهش رشد بخش نفت، بخش غیرنفتی عراق در سال ۲۰۲۳ رشد مثبتی را کسب کرد. بر اساس داده‌های گزارش چشم‌انداز اقتصاد جهان صندوق بین‌المللی پول منتشرشده در اکتبر ۲۰۲۳، رشد بخش غیرنفتی عراق در سال ۲۰۲۳ حدود ۳.۷ درصد و وفق گزارش دسامبر همین سال هیات کارشناسی صندوق مزبور، حدود ۵ درصد برآورد شده است که نشان از موفقیت نسبی این کشور در توسعه بخش غیرنفتی آن دارد. پیش‌بینی می‌شود رشد بخش نفتی و بخش غیرنفتی عراق در سال ۲۰۲۴ هر دو مثبت و به ترتیب حدود ۱.۹ درصد و ۴.۵ درصد باشند که برآیند آنها منجر به رشد اقتصادی ۲.۹ درصدی برای این اقتصاد خواهد شد.

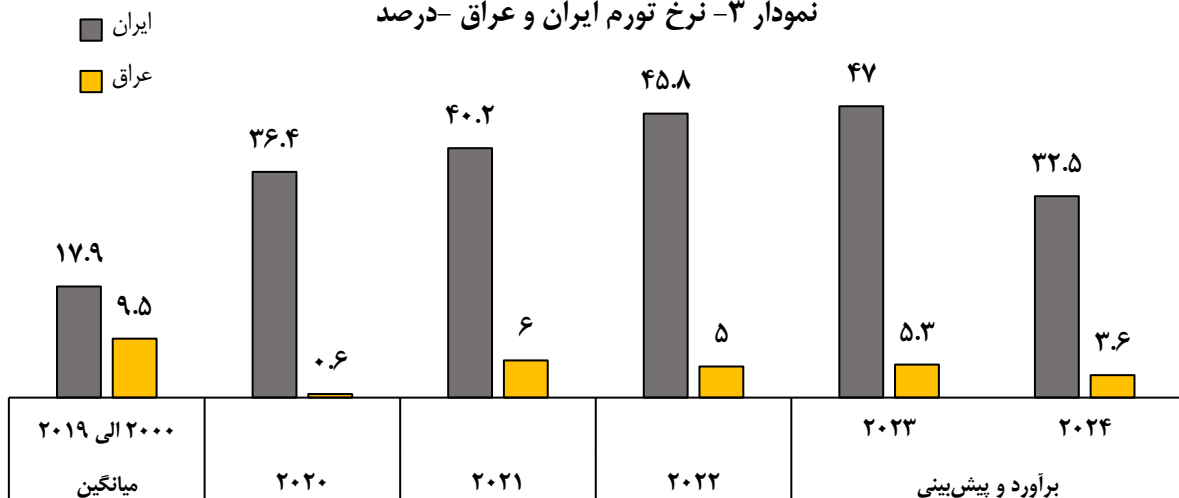
نمودار ۲- نرخ رشد اقتصادی عراق - درصد

تورم

یکی از الزامات برقراری ثبات اقتصادی، ثبات نسبی قیمت‌ها و پایین بودن تورم است. متوسط نرخ تورم عراق طی سال‌های ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۰ تک رقمی و حدود ۹.۵ درصد بوده که به واسطه اعمال سیاست‌های پولی مناسب توسط بانک مرکزی این کشور، موفقیت خوبی در راستای کاهش تورم در این اقتصاد حاصل شده است. همان طور که در گزارش صندوق بین‌المللی پول نیز به آن اشاره شده، افزایش نرخ بهره سیاستی و مهار رشد نقدینگی، در کاهش تورم این اقتصاد نقش مهمی داشته است. نرخ تورم عراق برای سال ۲۰۲۳ حدود ۵.۳ درصد برآورد، و پیش‌بینی شده است این رقم در سال ۲۰۲۴ نیز به ۳.۶ درصد کاهش یابد. مقایسه نرخ تورم در ایران با عراق حاکی از تفاوت معنادار و بالایی است. طی ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۰ نرخ تورم ایران بالاتر از عراق و حدود ۱.۹ برابر تورم عراق بود که این رقم به علت کاهش نرخ تورم عراق و افزایش نرخ تورم ایران در سال ۲۰۲۳ به ۸.۹ برابر رسید.

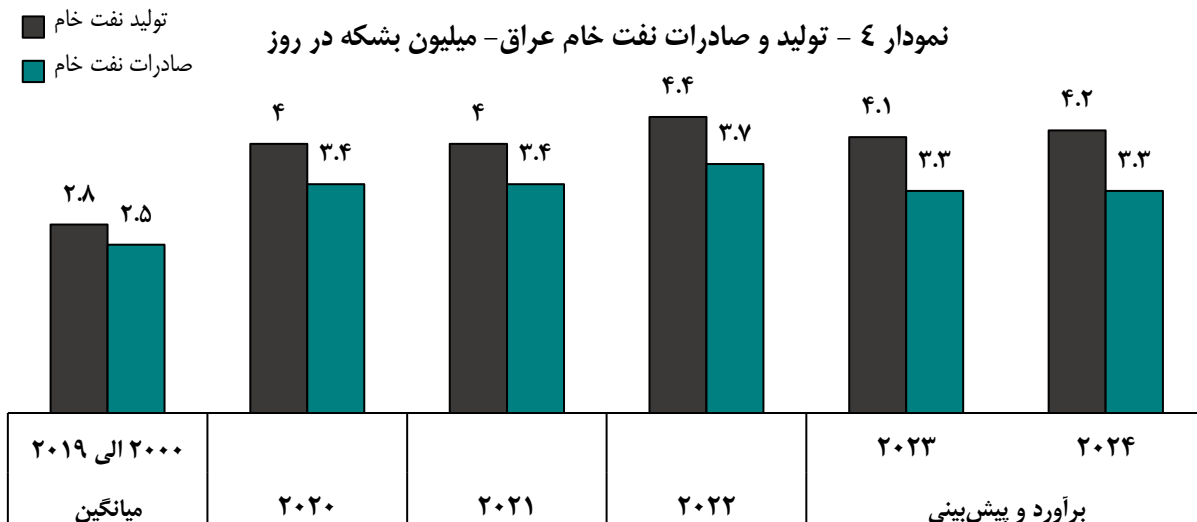
نمودار ۳- نرخ تورم ایران و عراق - درصد

تولید و صادرات نفت خام

در بازه زمانی ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ متوسط تولید نفت خام عراق حدود ۲.۸ میلیون بشکه در روز و صادرات آن هم حدود ۲.۵ میلیون بشکه در روز بود. طی سال‌های اخیر تولید و صادرات نفت خام در این کشور، افزایش معناداری داشته که بالاترین آن مربوط به سال ۲۰۲۲ با ۴ میلیون بشکه در روز، تولید و ۳.۷ میلیون بشکه در روز، صادرات نفت خام است (نمودار ۴). تسلط امریکا بر درآمدهای نفتی عراق و برنامه‌ریزی برای استخراج منابع نفتی این کشور از سویی و تحریم ایران از سوی دیگر از جمله عوامل رشد تولیدات نفتی و برتری موقعیت عراق در رتبه بندی میزان تولید نفت خام در میان کشورهای عضو اوپک به دومین تولیدکننده بزرگ بعد از عربستان سعودی است. شایان ذکر است طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹، متوسط تولید نفت خام عراق حدود ۲۸۶۰ هزار بشکه در روز و تولید ایران نیز حدود ۳۶۰۰ هزار بشکه در روز بود و ایران بعد از عربستان سعودی، دومین تولیدکننده بزرگ نفت خام در میان اعضای اوپک بود که در سال ۲۰۲۲ به دلیل تحریم و افزایش تولید سایر کشورهای صادرکننده نفت همسایه، ایران بعد از کشورهای عربستان سعودی، عراق، امارت متحده عربی و کویت، رتبه پنجم را در تولید نفت خام در میان کشورهای عضو اوپک کسب کرد. در سال ۲۰۲۳ به دلیل عدم الزام ایران به کاهش تولید نفت خام و در مقابل تعهد افت تولید سایر کشورها از جمله امارات متحده عربی و کویت، رتبه ایران به مقام سوم بهبود یافت.

پیش‌بینی می‌شود میزان تولید نفت خام عراق در سال ۲۰۲۴ به ۴.۲ میلیون بشکه در روز برسد که اگرچه در مقایسه با سال قبل میلادی، ۱۰۰ هزار بشکه در روز بیشتر خواهد بود ولی نسبت به ۴.۴ میلیون بشکه در روز سال ۲۰۲۲، کاهش خواهد داشت. میزان صادرات نفت خام عراق برای سال ۲۰۲۴ تغییری نسبت به سال ۲۰۲۳ نداشته و در سطح همان ۳.۳ میلیون بشکه در روز پیش‌بینی شده که علامتی بر استمرار درآمدهای صادراتی نفتی این کشور است.

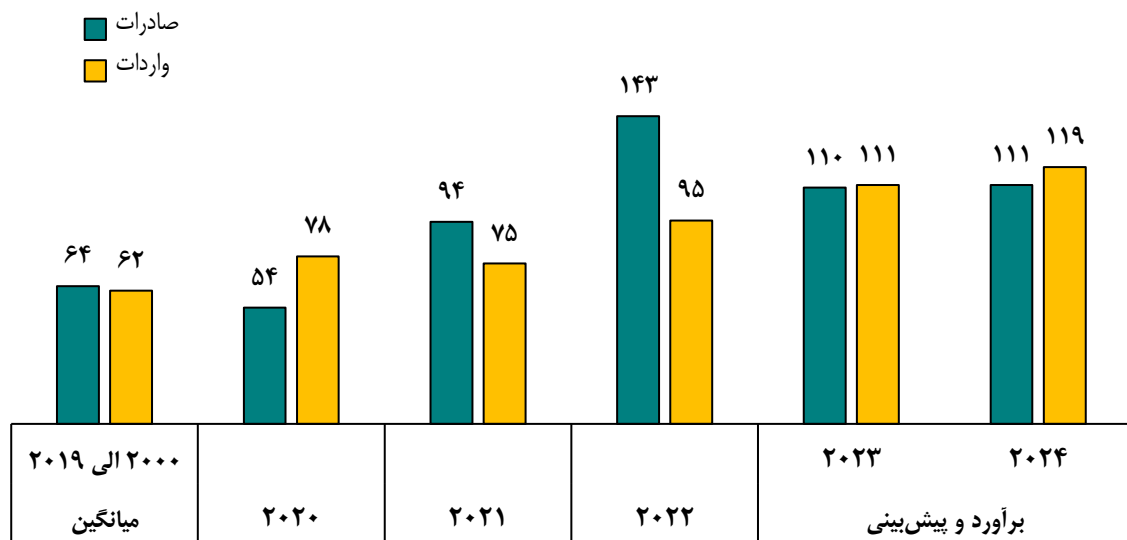

تجارت

درآمد صادرات عراق عمدتاً متکی بر درآمدهای حاصل از صادرات نفت است و اکثر کالاهای موردنیاز این کشور نیز از محل واردات تامین می‌شود. طی بازه زمانی ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۹ متوسط ارزش واردات و صادرات سالانه عراق حدود ۶۲ الی ۶۴ میلیارد دلار بوده است. در سال ۲۰۲۰ با بروز رکود جهانی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹، تجارت کالایی نیز افت قابل

توجهی کرد که این موضوع شامل عراق نیز شد. طی دو سال ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ درآمدهای صادرات عراق افزایش یافت که بیشترین رقم آن مربوط به سال ۲۰۲۲ و معادل ۱۴۳ میلیارد دلار است. علل تحقق درآمد بالای صادراتی در این سال به دلیل افزایش توام قابل توجه بهای نفت خام و میزان تولید و صادرات نفتی عراق بوده است. در سال ۲۰۲۳ صادرات عراق با کاهش ۲۳ درصدی همراه شد و به حدود ۱۱۰ میلیارد دلار رسید که ناشی از توافق انجام شده برای کاهش عرضه نفت توسط کشورهای عضو اوپک پلاس بود. با وجود کاهش صادرات، واردات عراق در سال مزبور با افزایش حدود ۱۷ درصدی به رقم ۱۱۱ میلیارد دلار نزدیک شد. طی سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ تراز تجاری عراق با مزاد همراه بود که در سال ۲۰۲۳ به علت بیش‌تری گرفتن واردات از صادرات به کسری یک میلیارد دلار تبدیل شد. پیش‌بینی می‌شود صادرات عراق در سال ۲۰۲۴ افزایش جزئی در مقایسه با سال ۲۰۲۳ داشته باشد ولی انتظار می‌رود افزایش واردات آن همچنان استمرار یابد و به ۱۱۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۴ برسد.

نمودار ۵ - تجارت کالایی عراق - میلیارد دلار

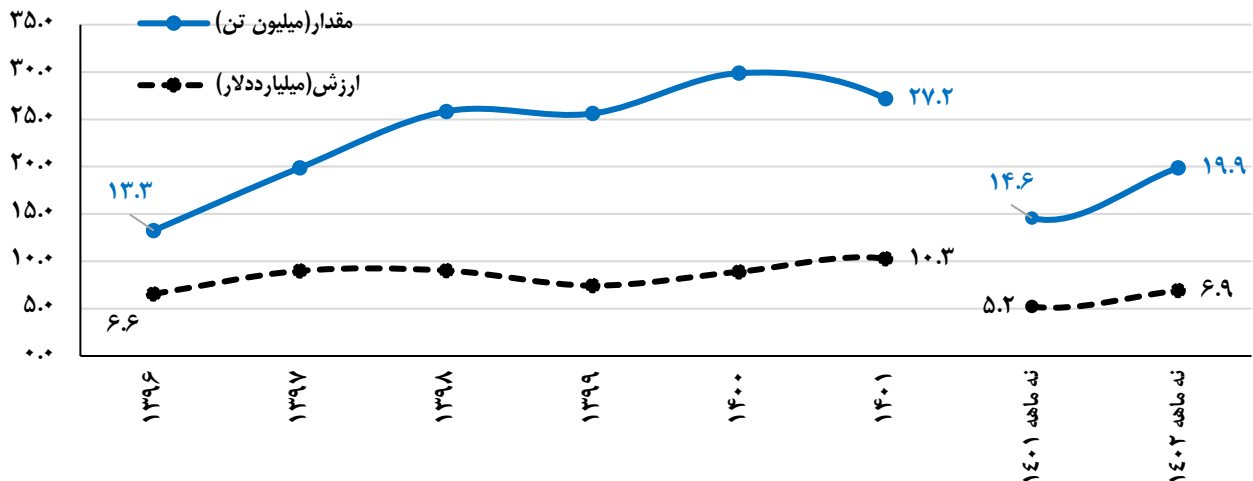
درآمدهای صادراتی عراق و نیاز بالای وارداتی آن مورد توجه بسیاری از اقتصادهای جهان به ویژه کشورهای همسایه قرار گرفته است و برخی از کشورها درصدد هستند تا همکاری‌های اقتصادی خود را با عراق چه در حوزه تامین نیازهای وارداتی آن و چه در بخش مشارکت در اجرای پروژه‌های مرتبط با ایجاد و یا نوسازی زیرساخت‌ها و واحدهای صنعتی و خدماتی در این کشور، تقویت کنند. در ژوئن ۲۰۲۳، بودجه سه ساله عراق با رقم سالانه ۱۵۰ میلیارد دلار تصویب شد که چند محور از جمله انجام اصلاحات اقتصادی، انجام طرح‌های توسعه در حوزه خدمات (بیمارستان - هتل - ...) و ایجاد و بازسازی زیرساخت‌ها را در بر می‌گیرد. اخیراً چهارمین برنامه ۵ ساله توسعه ۲۰۲۴ الی ۲۰۲۸ عراق نیز تصویب شد که توجه به سه بخش شامل؛ بخش اول حوزه آموزش و سلامت، بخش دوم توسعه زیرساخت و اولویت‌دهی به بخش‌های صنعت، کشاورزی و گردشگری و بخش سوم تنوع بخشی به اقتصاد و ایجاد اتصال و ارتباط میان بخش‌ها ضمن انجام پروژه‌های استراتژیک در حوزه حکمرانی از طریق توسعه دیجیتال به همراه پیگیری انجام پروژه‌های مهم مانند بندر فاو و توسعه جاده‌ها را شامل می‌شود. با توجه به برنامه‌های توسعه و رویکرد بودجه عراق، فرصت‌های قابل توجهی در تقویت همکاری با دولت و یا بخش خصوصی این کشور وجود دارد.

تجارت کالایی ایران و عراق

کشور عراق بعد از چین، دومین مقصد مهم صادرات کالایی بدون نفت خام ایران است. روند صادرات کالایی ایران به عراق طی ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۱ افزایشی بوده و متوسط رشد سالانه مقدار و ارزش صادرات ایران به این مقصد طی مدت مزبور به ترتیب ۱۵.۴ درصد و ۹.۴ درصد است. این در حالی است که طی همین بازه زمانی متوسط رشد سالانه مقدار و ارزش صادرات کالایی بدون نفت خام ایران به ترتیب منفی ۱.۳ درصد و مثبت ۲.۹ درصد بوده است. نکته مهم این است که ۶۰ درصد از متوسط رشد سالانه ۲.۹ درصدی صادرات کالایی بدون نفت خام ایران طی ۵ سال ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۱ ناشی از افزایش صادرات به کشور عراق اتفاق افتاده است.

متوسط سهم عراق از کل ارزش صادرات بدون نفت خام ایران طی پنج سال منتهی به ۱۴۰۱ نیز حدود ۱۹ درصد است که بالا بودن این رقم، اهمیت این بازار صادراتی را برای ایران نشان می‌دهد.

نمودار ۶- صادرات کالایی ایران به عراق

صنعت عراق

اقتصاد عراق از بنیان صنعتی قوی برخوردار نیست و براساس داده‌های مربوط به سال ۲۰۲۲ سازمان توسعه صنعتی^۳ (UNIDO) سهم بخش صنعت^۴ (به همراه نفت و معدن) از تولید ناخالص داخلی این کشور حدود ۴۶ درصد و سهم صنعت ساخت^۵ از تولید ناخالص داخلی آن فقط ۲.۵ درصد است. رتبه شاخص رقابت‌پذیری صنعتی^۶ ۲۰۲۳ عراق در میان ۱۵۳ کشور جهان، ۱۵۰ تعیین شده است که به معنی قراردادن این کشور جزو فهرست ضعیف‌ترین اقتصادها از لحاظ توان رقابتی صنعت در میان اقتصادهای جهان است. علت توان رقابتی کم عراق، توان پایین در صادرات صنعتی (۱۴۷ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲) و ترکیب صادرات آن - مبتنی بر منابع طبیعی و مواد خام (با سهم ۹۹.۲ درصد)- است.

³ United Nations Industrial Development Organization

⁴ Industry

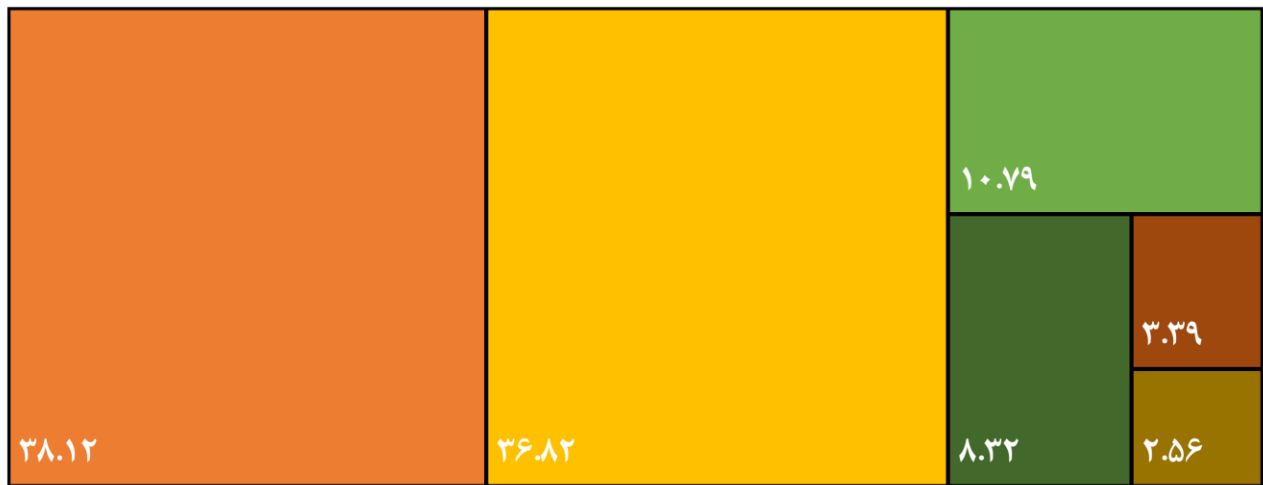
⁵ Manufacturing industry

⁶ Competitive Industrial Performance Index (CIP)

اهم فعالیت‌های صنعتی کشور عراق در سال ۲۰۲۲ بر اساس سهم در ارزش افزوده صنعت ساخت این کشور در نمودار (۷) نشان داده شده است. وفق نمودار مزبور دو فعالیت صنایع غذایی و آشامیدنی و صنایع تولید محصولات نفتی در مجموع ۷۵ درصد از کل ارزش افزوده صنعت ساخت عراق را تشکیل می‌دهد.

نمودار ۷- ترکیب رشته فعالیت‌های صنعت ساخت عراق در سال ۲۰۲۲ سهم در ارزش افزوده صنعت ساخت - درصد

- صنایع تولید کک، محصولات نفتی و سوخت هسته‌ای
- صنایع غذایی و آشامیدنی
- صنایع تولید محصولات فلزی فابریکی
- صنایع تولید محصولات معدنی غیرفلزی
- سایر صنایع
- صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی

طی سال‌های اخیر با حمایت دولت عراق، تلاش‌هایی برای تقویت بخش صنعت ساخت در این کشور انجام شده که ایجاد صنایع کانی غیرفلزی از جمله تولید سیمان از جمله فعالیت‌های صنعتی مزبور است. دولت عراق در نظر دارد تا بخشی از درآمدهای نفتی حاصله را به حوزه توسعه زیرساخت‌های موردنیاز برای بخش صنعت ساخت و افزایش تولید صنعتی از طریق سرمایه‌گذاری در این بخش‌ها اختصاص دهد که می‌تواند فرصتی برای سرمایه‌گذاران و صادرکنندگان کالایی و خدمات فنی مهندسی سایر کشورها به ویژه ایران باشد.

واردات ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی

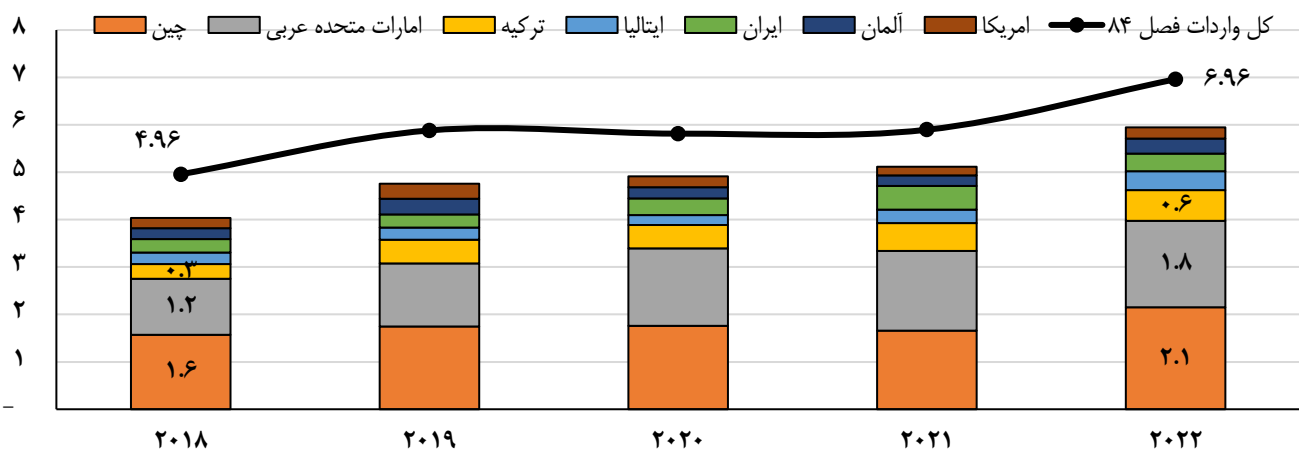
یکی از نیازهای وارداتی عراق مربوط به ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی است. ارزش واردات اقلام تحت فصل ۸۴^۷ طبقه‌بندی بین‌المللی هماهنگ کالایی^۸ (HS) عراق در سال ۲۰۱۸ حدود ۴.۹ میلیارد دلار بوده که این رقم طی روند افزایشی در سال ۲۰۲۲ به حدود ۷ میلیارد دلار نزدیک شده (۱.۴ برابر) است.

^۷ - توجه به این نکته ضروری است که بخشی از تعرفه‌های فصل ۸۴ مربوط به لوازم مورد استفاده در منازل از جمله یخچال و فریزر، ماشین لباسشویی، ماشین ظرفشویی، اتو پرس، کولرهای آبی، هود آشپزخانه، پنکه و شیرآلات بهداشتی مورد مصرف در حمام و دستشویی است که اگرچه ماهیت فیزیکی و مکانیکی کار این دستگاه‌ها مشابه سایر تجهیزات و ماشین‌آلات صنعتی است ولی اغلب جزو تجهیزات صنعتی تلقی نمی‌شوند.

^۸ Harmonized System

مهم‌ترین مبادی واردات تجهیزات صنعتی عراق به ترتیب شامل کشورهای چین (با سهم ۳۱ درصد)، امارات متحده عربی (با سهم ۲۶ درصد) و ترکیه (با سهم ۹ درصد) با مجموع سهم ۶۶ درصدی این سه کشور از کل بازار واردات ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی عراق هستند. در میان مبادی عمده واردات کالاهای فصل ۸۴ به عراق، بیشترین افزایش صادرات به این کشور متعلق به کشور ترکیه با ۲۰۱ برابر شدن ارزش صادرات این گروه کالایی به عراق طی سالهای ۲۰۱۸ الی ۲۰۲۲ است. بعد از ترکیه، کشور ایتالیا بیشترین رشد صادرات تجهیزات صنعتی به عراق طی بازه مورد بررسی را با رقم ۱۰۷ برابری داراست. در ادامه جزئیات مربوط به واردات اقلام فصل ۸۴ عراق از ۵ کشور چین، ترکیه، امارات متحده عربی، ایتالیا و ایران، بررسی شده‌اند.

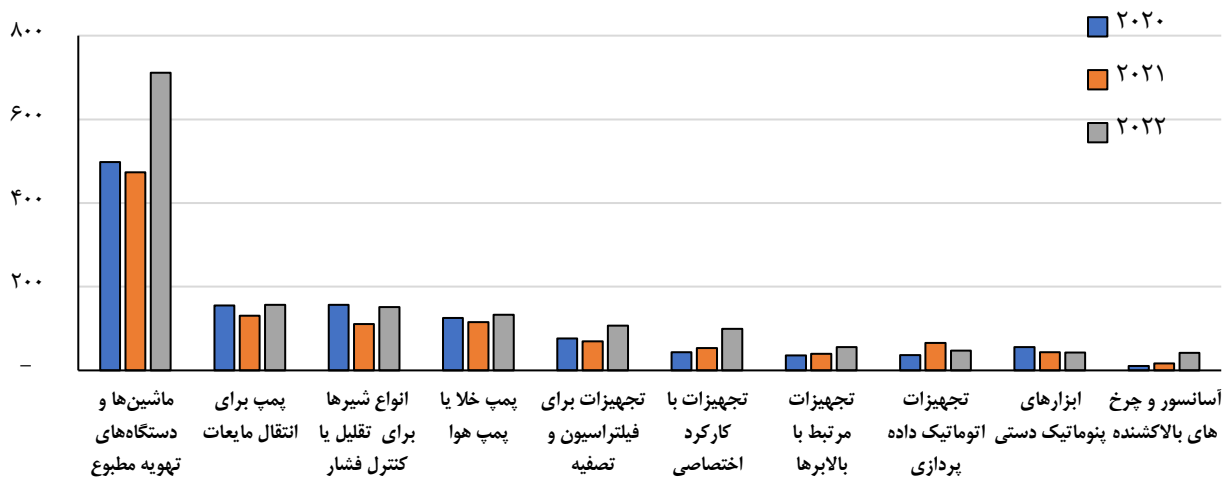
نمودار ۸- واردات کالاهای فصل ۸۴ توسط عراق ۲۰۱۸ الی ۲۰۲۲ - میلیارد دلار

چین

همان‌طور که قبلاً اشاره شد یکی از مبادی مهم واردات ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی به کشور عراق، کشور چین است. ارقام مربوط به صادرات ده تجهیز عمده صنعتی چین به عراق با سهم ارزشی ۷۷ درصدی در سال ۲۰۲۲ از کل صادرات اقلام فصل ۸۴، طی سالهای ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ در نمودار (۹) نشان داده شده است.

نمودار ۹- تجهیزات عمده صنعتی وارداتی عراق از چین ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ - میلیون دلار

بیشترین صادرات تجهیزات صنعتی چین به عراق مربوط به دستگاه‌های تهویه مطبوع است که تقریباً ۳۳ درصد از کل صادرات تجهیزات صنعتی چین به این کشور را به خود اختصاص داده و ارزش صادرات آن طی سال‌های ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ تقریباً ۱.۴ برابر شده است. در میان تجهیزات مهم صادراتی چین بعد از دستگاه‌های تهویه مطبوع، انواع پمپ‌ها، شیرآلات صنعتی، تجهیزات فیلتراسیون، انواع بالابرها و ابزارهای پنوماتیک قرار دارند.

امارات متحده عربی

بعد از چین، بیشترین واردات تجهیزات صنعتی به عراق از مبادا امارات متحده عربی است. البته امارات متحده عربی نیز مشابه عراق کشور صنعتی نبوده و تولیدکننده اصلی تجهیزات مزبور نیست و در اکثر موارد در قالب کشور ذینفع واردکننده این اقلام به عراق است. ارزش واردات تجهیزات صنعتی فصل ۸۴ عراق از کشور امارات در سال ۲۰۲۲ حدود ۱.۸ میلیارد دلار بوده که نسبت به سال ۲۰۲۱ حدود ۹ درصد و نسبت به سال ۲۰۲۰ حدود ۱۲ درصد افزایش یافته است.

ده گروه عمده تجهیزات صنعتی وارداتی عراق از امارات متحده عربی در نمودار (۱۰) نشان داده شده است که بالاترین ارزش واردات مربوط به تجهیزات داده‌پردازی و بعد از آن مربوط به دستگاه‌های تهویه هوا است. بالاترین رشد ارزشی واردات از این کشور طی سه سال مورد بررسی متعلق به واردات ماشین‌آلات معدنی تحت ردیف تعرفه ۸۴۲۹ است که طی دوره مزبور تقریباً ۳.۷ برابر شده است.

نمودار ۱۰ - اقلام عمده تجهیزات وارداتی عراق از امارات طی ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ - میلیون دلار

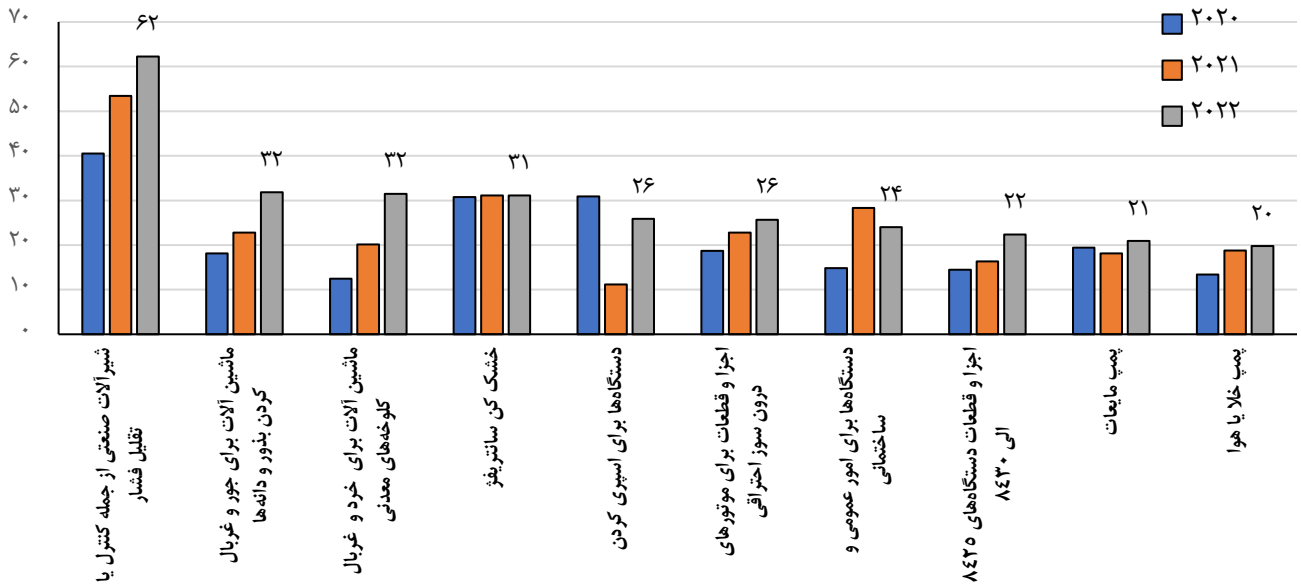

ترکیه

سومین مبدا مهم واردات تجهیزات صنعتی به عراق، کشور ترکیه است. ارزش واردات اقلام فصل ۸۴ عراق از این کشور در سال ۲۰۲۲ حدود ۶۴۶ میلیون دلار بوده که در مقایسه با سال ۲۰۲۱ از رشد ۱۰ درصدی و نسبت به سال ۲۰۲۰ نیز از رشد ۳۱ درصدی برخوردار بوده است. شیرآلات صنعتی بیشترین ارزش واردات تجهیزات صنعتی از مبدا ترکیه را با

رقم ۶۲ میلیون دلار به خود اختصاص داده است. در میان اقلام عمده مورد بررسی، واردات ماشین‌آلات برای خرد و غربال کردن سنگ‌ها و کلوخه‌های معدنی تحت تعرفه ۸۴۷۹ از بیشترین رشد ارزشی طی ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ برخوردار بوده و ارزش واردات آن طی این مدت ۲.۵ برابر شده است.

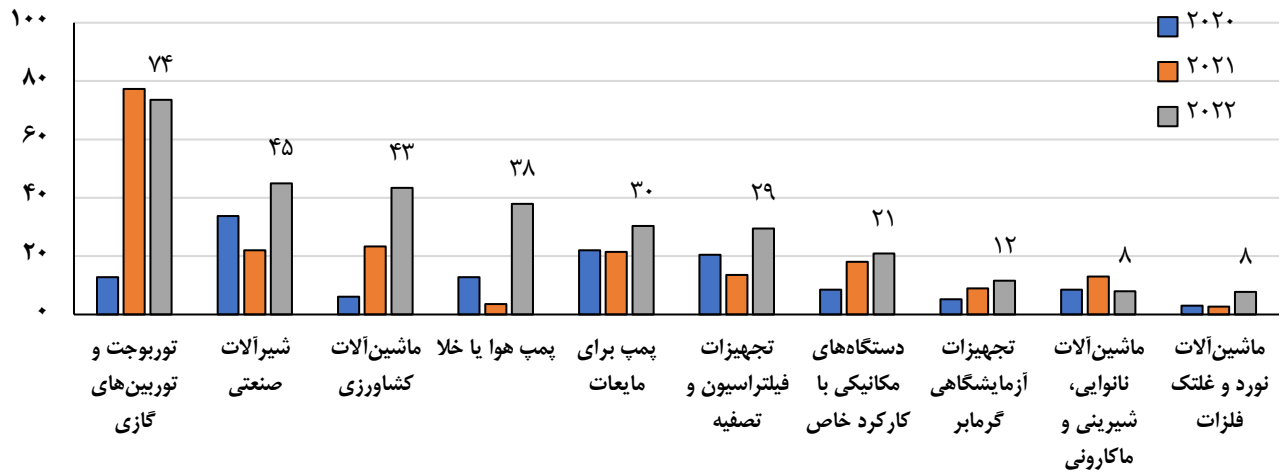
نمودار ۱۱ - اقلام عمده تجهیزات صنعتی وارداتی عراق از ترکیه طی ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ - میلیون دلار

ایتالیا

چهارمین مبدا مهم واردات تجهیزات صنعتی به عراق، کشور ایتالیا است. کل ارزش واردات اقلام فصل ۸۴ صادراتی ایتالیا به عراق در سال ۲۰۲۰ حدود ۲۱۱ میلیون دلار بوده که بعد از رشد مستمر بالای ۳۰ درصدی طی دو سال بعد از آن، به رقم ۳۸۱ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲ رسیده است. بیشترین افزایش واردات طی این دوره مربوط به توربوچت‌ها و توربین‌های گازی و قطعات آنها تحت تعرفه ۸۴۱۱ با افزایش ۵.۸ برابری و همچنین ماشین‌آلات کشاورزی تحت تعرفه ۸۴۳۶ با افزایش ۷.۲ برابری است. انواع پمپ‌ها و ماشین‌آلات نورد فلزات از دیگر اقلام تجهیزات صنعتی هستند که واردات آنها به عراق از مبدا ایتالیا با افزایش بیش از ۲.۵ برابری طی دوره مورد بررسی همراه بوده است.

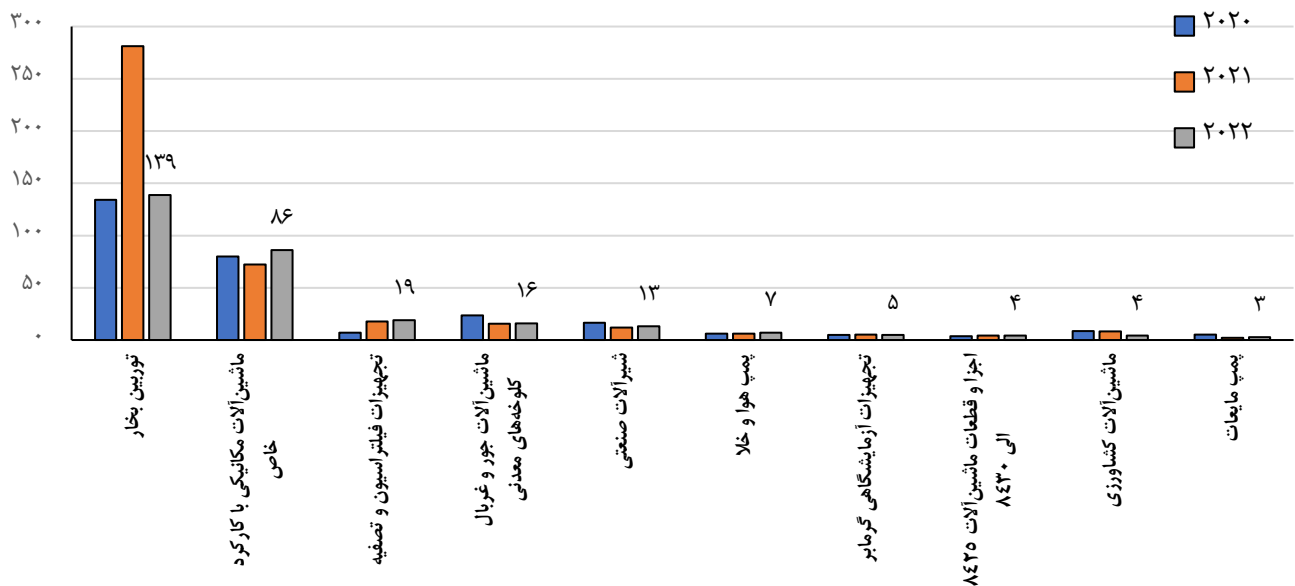
نمودار ۱۲- اقلام عمده تجهیزات صنعتی وارداتی عراق از ایتالیا طی ۲۰۲۰-۲۰۲۱-۲۰۲۲ - میلیون دلار

ایران

وفق داده‌های مرکز تجارت بین‌المللی، ایران پنجمین مبدا واردات اقلام فصل ۸۴ به عراق است. بر اساس این منبع، ارزش صادرات ایران به عراق در حوزه تجهیزات صنعتی در سال ۲۰۲۰ حدود ۳۵۰ میلیون دلار بوده که در سال ۲۰۲۱ با افزایش ۴۲ درصدی به حدود ۴۹۷ میلیون دلار رسید و سپس در سال ۲۰۲۲ با افت ۲۶ درصدی مواجه و به ۳۶۸ میلیون دلار تقلیل یافت. بخش عمده صادرات تجهیزات صنعتی ایران به عراق را توربین‌های بخار و قطعات آنها تحت تعرفه ۸۴۰۶ تشکیل می‌دهد که صادرات این گروه تجهیزات در سال ۲۰۲۲ کاهش قابل توجهی داشت و تاثیر به‌سزایی بر افت ارزش کل صادرات تجهیزات صنعتی ایران به عراق نیز در این سال داشت. دومین گروه تجهیزات صادراتی مربوط به دستگاه‌های مکانیکی با کارکرد خاص تحت تعرفه ۸۴۷۹ است که کندانسورهای تبخیری با تعرفه ۸۴۷۹۶۰ جزء مهم صادراتی اقلام ایران به عراق در ذیل این تعرفه قرار می‌گیرد.

نمودار ۱۳- اقلام عمده تجهیزات صنعتی صادراتی ایران به عراق طی ۲۰۲۰-۲۰۲۱-۲۰۲۲ - میلیون دلار

بررسی آمارهای سال ۱۴۰۱ گمرک ایران در مورد صادرات تجهیزات صنعتی نشان می‌دهد که کل ارزش صادرات فصل ۸۴ ایران به جهان نزدیک به ۶۴۸ میلیون دلار بوده که ۴۵ درصد از رقم مزبور با ارزش حدود ۲۹۳ میلیون دلار به مقصد عراق صادر شده است و در مقایسه با رقم مشابه مرکز تجارت بین‌المللی، تفاوت ۷۵ میلیون دلاری را نشان می‌دهد. سهم اقلام فصل ۸۴ از کل صادرات ایران به عراق در سال ۱۴۰۱ حدود ۲.۸ درصد بوده است.

ده تعرفه هشت رقمی مشخص شده در نمودار (۱۴) با مجموع ارزشی ۱۴۰ میلیون دلار حدود ۴۸ درصد از کل صادرات کالاهای فصل ۸۴ ایران به عراق را تشکیل می‌دهد. مهمترین تجهیزات صادراتی ایران به عراق در سال ۱۴۰۱، اجزا و قطعات توربین بخار تحت تعرفه ۸۴۰۶۹۰۰۰ بوده که ۳۵ درصد از کل ارزش صادرات فصل ۸۴ به عراق را در بر می‌گیرد.

طی ۹ ماهه سال ۱۴۰۲ نیز در مجموع ۴۸۶ میلیون دلار صادرات با سهم ۱.۳ درصدی از ارزش کل صادرات بدون نفت خام متعلق به اقلام فصل ۸۴ بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل با تضعیف توام مقدار (۶ درصد) و ارزش (۶ درصد) همراه بوده است. طی این مدت میانگین قیمت صادراتی کالاهای فصل ۸۴ حدود ۴۴۴۸ دلار در هر تن بوده که تقریباً ۱۲ برابر میانگین قیمت صادرات بدون نفت خام کشور است و علت بالاتر بودن قیمت صادراتی این گروه کالاها، ارزش افزوده بالا و سطح بالای فناوری آنهاست.

همان طور که قبلاً نیز اشاره شد مهمترین مقصد صادراتی اقلام فصل ۸۴ ایران، کشور عراق است. طی نه ماهه ۱۴۰۱ حدود ۷۴ هزارتن اقلام تحت فصل ۸۴ با ارزش ۲۳۱.۴ میلیون دلار به عراق صادر شده بود که طی نه ماهه ۱۴۰۲ با وجود افت ۲۰ درصدی مقدار با رشد ۱۸ درصدی ارزش همراه بوده و ارزش صادرات این گروه کالایی به عراق به ۲۷۴ میلیون دلار رسیده است. رشد ارزشی صادرات وسایل و تجهیزات صنعتی ایران به عراق علی‌رغم افت مقدار وزنی آن، به دلیل افزایش ۴۹ درصدی میانگین قیمت صادراتی این گروه کالاها و رسیدن به رقم ۴۶۰۰ دلار در هر تن است که تقریباً ۱۳ برابر میانگین قیمت صادرات کالایی بدون نفت خام کشور طی این مدت است. طی ۹ ماهه سال ۱۴۰۲ حدود ۵۷ درصد از کل ارزش صادرات اقلام فصل ۸۴ به کشور عراق اختصاص داشته است.

منابع:

- گمرک جمهوری اسلامی ایران

- International Monetary Fund, IMF Staff Concludes Staff Visit with Iraq, December 2023
- IMF World Economic Outlook, Oct 2023
- Global Economic Prospects, World Bank, Jan 2024
- United Nations, Industrial Development Organization, UNIDO- CIP 2023
- International Trade Centre, Trade Statistics
- Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC- Oil Market reports